

СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ ЯК ПАРАДИГМА ІНСТИТУТУ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються сімейні цінності як парадигма інституту життєдіяльності. Характеризуються аспекти актуалізації потреби в самовдосконаленні й розвитку особистісних якостей, необхідних для майбутнього сімейного життя.

Ключові слова: сімейні цінності, щаслива сім'я, самовдосконалення, життєдіяльність, подружжя, сімейне життя.

В статье рассматриваются семейные ценности как парадигма института жизнедеятельности. Характеризуются аспекты актуализации потребности в самосовершенствовании и развитии личностных качеств, необходимых для будущей семейной жизни.

Ключевые слова: семейные ценности, счастливая семья, самосовершенствование, жизнедеятельность, супруги, семейная жизнь.

The article deals with family values as a paradigm of Institute life. Characterized aspects need updating self-improvement and development of personal qualities necessary for future family life.

Key words: values of family, happy family, self, livelihoods, married couple, family life.

Постановка проблеми. Сім'я, джерелом створення та розвитку якої є любов, неодмінно повинна бути щасливою. Проте варто зауважити, що щаслива, гармонійна, згуртована сім'я, також здорова морально-психологічна атмосфера в ній не виникають самі по собі. Її нескінченно творить родина, її плекає й охороняє держава, вона не байдужа суспільству. Щаслива сім'я – це напружена й наполеглива щоденна праця усіх її членів. І цій праці потрібно вчитися, тобто розуміти й усвідомлювати її потреби, вправлятися у відповідних діях, учинках і ставленнях на основі любові до себе та своїх близьких.

Сімейні цінності мають властивість змінюватися, переходити з одного ряду значущості в інші. Передумовою їх є середовище, яке нас оточує, розвиток суспільства, ситуації, що змушують переглядати свої дії та погляди. Сьогодні суспільство нав'язує нам певні ідеали, стандарти, проте досить часто вони є викривленими і призводять до деморалізації суспільства, до заміни головного на другорядне. Крім того, більшість людей звикли покладатися лише на себе, вважаючи, що саме вони – головні творці свого життя, що лише від них та їх зусиль залежить здійснення усіх прагнень і бажань [5, с. 6].

Метою статті є обґрунтування сімейних цінностей як парадигми інституту життєдіяльності, а також характеристика аспектів актуалізації потреби в самовдосконаленні й розвитку особистісних якостей, необхідних для майбутнього сімейного життя.

Виклад основного матеріалу досліджень. Сім'я – це унікальний соціальний інститут, першооснова духовного, економічного та соціального розвитку суспільства. Вона пов'язана з усіма сферами життєдіяльності людини та охоплює всі рівні соціальної практики: від особистісного – до державного, від матеріального – до духовного.

Практика засвідчує, що повноцінне життя можливе лише в родині. Соціальний інститут сім'ї у суспільстві є основним, адже саме він формує наступні покоління, виховуючи інтелектуально розвинену, духовно й морально зрілу особистість, яка забезпечує розвиток і процвітання не лише кожного громадянина, а й держави в цілому [1; 7; 8].

В умовах постійних демографічних і соціальних змін (зростання кількості розлучень, самотніх людей, перевищення смертності над народжуваністю) втрачаються сімейні цінності, руйнуються відносини, підвищується ризик розлучень, знижується вага виховної функції сім'ї. Зважаючи на це, на сімейні цінності в Україні суттєвий вплив мають загальносвітові тенденції розвитку родини, до яких зокрема відносять: зростання індивідуалізму; загострення почуття незалежності, інколи вкрай спотворене бажанням жити лише для себе, домінуванням особистих егоїстичних інтересів й одночасним нехтуванням інтересами найближчого оточення; перебудову в ієрархії цінностей сім'ї, що кардинально змінює її призначення й мету створення; закріплення в суспільній свідомості толерантного ставлення до різних видів сімейної поведінки, які зазвичай спотворюються й набувають форми «загальної вездозволеності»; пропагування різних форм статевих і соціальних ролей, що поширюється зазвичай серед молоді.

Варто наголосити, що стан сучасної сім'ї значною мірою залежить від низки процесів, які відбуваються в суспільстві. З одного боку, негативні суспільні явища, зокрема інфляція, соціальна і політична нестабільність, відсутність правових гарантій тощо, посилюють невизначеність людей, а з іншого, – сім'я як один з основних соціальних інститутів у своєму розвитку неминуче відображає суттєві тенденції розвитку всього суспільства. Таким чином, кожен її член не просто відчуває на собі потужний вплив усіх чинників суспільної динаміки, а й багато в чому визначає та відтворює ці фактори.

Кожна людина впродовж свого життя, як правило, є членом двох сімей: батьківської, в якій вона народжується і виховується переважно до юнацького віку, і тієї, яку створює сама. У період змужніння вона поступово стає самостійною, накопичуючи при цьому життєвий, професійний та соціальний досвід. Саме сім'я в цей період відіграє для людини головну роль.

Більшість людей не замислюються над сенсом життя і вважають це питання сферою філософів. Не розуміти сенсу життя – означає не бачити напрямку, в якому потрібно йти. Люди метушаться, змінюючи свої цілі й напрямки, а як наслідок – стикаються із життєвими негараздами.

У багатьох молодих родинах чоловік або дружина інколи вважають, що краще не знати правди, аби тільки не псувати відносини. У результаті, нечесності стає все більше і вона, врешті-решт, виходить назовні. Лише чесний погляд на себе, на події та інших людей дозволяють побачити справжні причини проблем, а отже, знайти правильні рішення [3].

Люди, для яких сім'я є головною цінністю в житті, намагаються дотримуватися певних моральних засад, які зміцнюють родину, сприяють довірі та любові всіх домочадців.

Любов у сім'ї – найважливіше, що тримає її, і якщо ви хочете зберегти це почуття, якомога частіше нагадуйте своїм рідним про те, як ви їх любите. Сказати про кохання можна не тільки словами – про ваші ніжні почуття розкажуть ваші вчинки, зокрема залишені під подушку маленькі сюрпризи, чай та плед холодними зимовими вечорами, вечеря при свічках, сімейна прогулянка парком, тиха вечірня розмова тощо.

Молодій сім'ї слід пам'ятати й про інші сімейні цінності:

- *почуття значимості* – кожен домочадець, незважаючи ні на що, повинен знати, що його люблять і він потрібен;

- *взаємоповага* – прийняття думок, почуттів і захоплення іншої людини;

- *чесність* – свідчить про повагу до особистості іншої людини;

- *прощення* – неодмінна риса кожної родини, про яку варто пам'ятати постійно;

- *щедрість* – це те, чим необхідно ділитися, не чекаючи отримати щось натомість;

- *відповідальність* – цінність, що забезпечує спокій іншим членам родини, адже вони знають, що в них є на кого покластися;

- *спілкування* – зміцнює родину, сприяє уникненню нерозуміння;

- *традиції* – одна з найважливіших родинних цінностей, що робить родину унікальною, не схожою на інші [2].

Сім'я являє собою невід'ємну складову життєдіяльності суспільства й відтворення населення, один із найдавніших соціальних інститутів, який, змінюючи свої форми, зберігався в умовах усіх відомих цивілізацій і культур. Сімейний спосіб життя людства вироблявся впродовж усього періоду свого існування й історичний досвід різних культур довів необхідність захищати та цінувати його. Разом із тим, важко відшукати той соціальний феномен, про кризовий стан якого за останні півстоліття було б написано більше, ніж про кризу інституту сім'ї, та якому так часто пророкували неминуче вимирання.

Сучасна сім'я являє собою інститут, який постійно перебуває під тиском соціально-економічних обставин і невпинно змінюється. Як структуроформуюча система суспільного життя сім'я фокусує всі кардинальні зрушення, що відбуваються в соціумі. Особливо відчутних і неоднозначних змін цей інститут зазнав у європейських країнах у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Свою специфіку мають ці зміни і на пострадянському просторі, де вони зумовлені як загальноцивілі-

заційними тенденціями розвитку шлюбно-сімейної сфери, так і впливом чинників, пов'язаних із системною кризою, а отже, несуть на собі особливо значний тягар невирішених соціальних, економічних, морально-етичних проблем. Крім того, сім'я, що традиційно належить до базових цінностей у вітчизняній культурі, містить у собі могутній потенціал впливу на процеси суспільного розвитку. Як свідчить історичний досвід, потреби функціонування інституту сім'ї завжди були і є одним зі значущих факторів соціальних змін, а її роль як важливого буфера між індивідами і соціальними змінами зростає саме у кризові періоди. Сімейні відносини та сімейна життєдіяльність тісно вплетені в соціально-економічну реальність, а стан інституту сім'ї є одним із найважливіших індикаторів соціальної стабільності й благополуччя [8, с. 67].

Кожне нове покоління застаеться вже існуючий, сформований світ сімейних цінностей, використовує накопичений досвід, освоює попередні досягнення й неодмінно рухається далі, створюючи нові цінності.

Висновки. Впродовж усього життя особистості сім'я є тим найближчим мікросоціальним оточенням, що опосередковує і визначає своєрідність її життєдіяльності, виступає провідним мікрофактором соціалізації особистості. Основні соціалізуючі функції сім'ї полягають передусім у забезпеченні фізичного та емоційного розвитку індивіда; формуванні статевої ідентифікації, її розумовому розвитку та розвитку здібностей і потенційних можливостей, ціннісних орієнтацій особистості; забезпеченні почуття захищеності; оволодінні основними соціальними нормами.

Усвідомлюючи значущість сім'ї як соціального інституту життєдіяльності людини, системи цінностей її творення, функціонування і розвитку, виявляємо сьогодні стурбованість рівнем готовності молодого покоління до майбутнього сімейного життя на основі традиційних для України сімейних цінностей, родинних традицій і звичаїв, подружніх і батьківсько-дитячих взаємин.

Парадигма інституту життєдіяльності орієнтована здебільшого на зовнішні зв'язки сім'ї, тоді як внутрішні досліджуються крізь призму понять, що характеризують малу соціальну групу. Зважаючи на це, дослідження і вивчення феномена сім'ї потребує міждисциплінарного підходу: лише шляхом його аналізу в межах соціально-гуманітарного знання можна сформулювати повне уявлення та здійснити всебічний психолого-правовий аналіз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева Т. В. Семейная психология : учеб. пособие / Т. В. Андреева. – СПб. : Речь, 2004. – 244 с.
2. Деніжна С. О. Етика і психологія сімейного життя : навч. посібник / С. О. Деніжна, М. О. Сова. – К. : Вид. центр НУБіП України, 2010. – 212 с.
3. Кісарчук З. Г. Психологічна допомога сім'ї : навчальний посібник : у 3 кн. / З. Г. Кісарчук, О. І. Єрмусевич. – К. : Главник, 2006. – Кн. 1. – 128 с.
4. Пенькова О. І. Сім'я як чинник розвитку духовних цінностей старшокласників / О. І. Пенькова // Проблеми загальної та педагогічної психології. – К., 2009. – Т. 11. – Ч. 5.
5. Сімейні цінності : навчально-методичний посібник до навчальної програми «Сімейні цінності» [для педагогічних працівників] / В. І. Прит, С. І. Тесленко, З. В. Охрименко, Л. В. Корецька. – Івано-Франківськ : НАІР, 2013. – 196 с.

6. Сімейні цінності: комплекс навчальних програм сімейного виховання / [О. В. Мельник (кер. авт. кол.), Т. В. Кравченко, Л. В. Канішевська та ін.]. – Івано-Франківськ : Типовіт, 2012. – 48 с.

7. Шапар В. Психологічний тлумачний словник / В. Шапар. – Х. : Прапор, 2004. – С. 134–135.

8. Шнейдер Л. Б. Основи сімейної психології : посібник для ВНЗ. – Вид. 2-ге / Л. Б. Шнейдер. – М. : Ділова книга, 2006. – 768 с.

Дата надходження до редакції: 11.01.2017 р.

УДК 373.013.42:159.964.21

Наталія СУШИК,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки
та педагогіки вищої школи
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки

БУЛІНГ СЕРЕД ДІТЕЙ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті обґрунтовано актуальність, а також визначено сутність, особливості, види, форми, етапи розвитку та ролі учасників булінгу, алгоритм дій і практичні рекомендації для педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів із метою профілактики, виявлення й подолання цього явища серед дітей.

Ключові слова: агресивна поведінка, булінг, кібербулінг, жертва булінгу, віктимна поведінка, соціально-педагогічна профілактика булінгу.

В статті обґрунтовано актуальність, а також визначено сутність, особливості, види, форми, етапи розвитку та ролі учасників булінгу, алгоритм дій і практичні рекомендації для педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів із метою профілактики, виявлення й подолання цього явища серед дітей.

Ключевые слова: агрессивное поведение, буллинг, кибербуллинг, жертва буллинга, виктимное поведение, социально-педагогическая профилактика буллинга.

This article explains relevance and defines essence, features, kinds, forms, stages of development and roles of bullying participants, algorithm of action so as practical recommendations for social pedagogic workers of the school system with purpose of prophylactic, exposure and prevention of bullying among children.

Key words: aggressive behavior, bullying, cyberbullying, victim of bullying, victim behavior, social pedagogic prophylactic of bullying.

Постановка проблеми. Булінг (від англ. «bully» – хуліган, забіяка, кривдник) – усвідомлені, динамічні, періодичні або систематичні види та форми агресивної поведінки (залякування, знущання, маніпулювання, приниження, третирування, цькування, жорстоке

поводження тощо), що здійснюються з боку однієї чи групи осіб стосовно іншої особи (осіб), спрямовані на навмисне нанесення шкоди за наявності реальної різниці в силі, статусі, владі.

Булінг серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів має різні фактори та причини виникнення, види, форми, способи і засоби реалізації. Суб'єктом або об'єктом булінгу може стати будь-яка дитина незалежно від віку, статі, раси, національності, релігії, місця проживання, соціального статусу сім'ї, рівня навчальної успішності, обдарованості тощо. Жертвою булінгу може бути як одна особа (учень), так і група осіб (учнів). Булінг хоч і має негативні наслідки для фізичного, психічного, духовного, соціального здоров'я дітей, дотримання і реалізації їх прав, соціальних потреб, задатків, здібностей, проте часто залишається поза увагою батьків і педагогів.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Зарубіжні та вітчизняні наукові дослідження, практичний досвід доводять, що булінг – це надзвичайно актуальна соціально-педагогічна проблема, яка має неабиякі негативні наслідки для дітей та їх родин зокрема і громади вцілому. Значний внесок у її розв'язання зробили як зарубіжні дослідники (Р. Берон, Д. Річардсон [1], П. Хайнеманн, Д. Олвеус, Д. Лейн, А. Пікас, Е. Руланн [5]), так і вітчизняні науковці (К. Абсалямова, О. Барліт, А. Губко, І. Лубенець, О. Луценко, Л. Лушпай, Л. Найдюнова, Ю. Савельєв та ін.).

Мета статті – визначити сутність, особливості, класифікацію, етапи розвитку та ролі учасників булінгу серед дітей; обґрунтувати алгоритм дій педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів із метою виявлення та реагування на ситуацію булінгу; розробити практичні рекомендації для соціально-педагогічної профілактики означеної девіації.